

Research Article

Received Date: 01/03/2021

Accepted Date: 23/04/2021

doi.org/10.46291/wwsj.v6i1.42

Türkiye’de Kadın İşgücünün Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumu

Nuran VARIŞLI

Dr., Sosyal Güvenlik Kurumu, ANKARA

ORCID: 0000-0002-0657-756X, gulumnuran@hotmail.com

Özet:

Dünyanın gelişmekte ve gelişmiş olan birçok ülkesinin tersine Türkiye’de kadınların işgücüne katılmalarında gerekli başarı sağlanamamıştır. Toplum tarafından kadınlara atfedilen sorumlulukların, bakım hizmetleri ve ev işleri üzerinde yoğunlaşmasıyla beraber eve gelir sağlayan esas sorumlu kimsenin erkek olarak benimsenmesi kadınların işgücü piyasalarından uzaklaşmalarına ve ikinci işgücü olarak benimsenmesine sebep olmaktadır. Kadınlar siyasal, sosyal ve ekonomik hayata katılımında bulunmaları erkeklere göre durumları dezavantajlı olmaktadır. Son yıllarda dünyada kadın istihdamına gösterilen artış Türkiye’de aynı ölçüde gerçekleşmemiştir. İşgücüne kadınlar dahil olduklarında, düşük ücretli, nitelsiz, sosyal güvencesiz ve geçici işlerde istihdam edilmektedirler. Köyden kente göç ederek giden kadınların çoğu düşük vasıflı olduğundan sanayi ve hizmetlerde olan istihdam kapasitesinden istedikleri gibi yararlanamayarak, kayıt dışı istihdama yönelirler ve işgücü katılım oranı hızla düşüş göstermesine sebep olmuştur. Kadın eğitimsiz olduğundan tarımda ücretsiz aile işçisi olmak üzere istihdam edilen işgücü, bu eğitimsizliğinden dolayı şehirde çalışma olanağı bulamayacağından, ev kadını statüsü olacak veya kayıt dışı olarak iş hayatına başlamıştır. Sosyal güvencesi olmayan kadınların, kayıtlı istihdamları sağlanabilmesi için pozitif ayrımcılık içermekte olan korumacı uygulamalara tabi olmalıdırlar. Kayıt dışı istihdam bir yandan ülkelerin prim kayıplarına sebep olduğundan finansman sıkıntısı baş gösterirken diğer yandan kadınlar bakımından mühim hak kayıpları meydana getirmektedir. İşletmelerde kayıt dışı olarak en fazla çalıştırılan kadınların emeklerini gözardı etmeyerek, problemlerine ve ihtiyaçlarına ait çözümler bulunulması gerekmektedir. Türkiye’de kayıt dışı olarak çalışan kadınlar genellikle eğitimsiz olmalarının yanında ataerkil yapı, yoksulluk ve çocuk bakımı problemi v.b. gibi pek çok sebepten dolayı kayıt dışı biçiminde işgücüne katılmayı seçmektedirler. Bu kadınların çoğu tarımda mevsimlik geçici işçi ya da ücretsiz aile işçisi şeklinde çalışmakta, ev hizmetlisi ya da ev eksenli üretim yapmakta olduklarından çalışan kadın statülerinde kabul edilmedikleri görülmektedir. Bu istihdam biçimlerinde emeğin değersiz olmasından dolayı kadınlar kötü çalışma şartları altında ve düşük ücretli çalışmayı kabul ederek, hayatları boyunca karşılaşılabilecekleri işsizlik sigortası, emekli aylığı, meslek hastalığı ve iş kazasında sağlanan yardımlar ile sosyal risklere karşı korunma gibi esas sosyal güvenlik haklarından kendi çalışmalarından dolayı faydalanamamaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kayıt dışı çalışan kadınların durumlarına bakılarak, onları bağlı oldukları statülerden kurtarmak ve çalışma hayatında daha aktif olarak çalışmalarına yardımcı olmaktır. Çalışmada literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın İşgücü, Kayıt Dışı İstihdam, Ev Eksenli Çalışma, Ücretsiz Aile Çalışması

GİRİŞ

Türkiye’de yaşayan kadınların işgücüne olan katılımı zaman, yer ve koşullara göre değişimler göstermekte olup hiçbir zaman istenilen seviyede olmamıştır. Kadınlar, cinsiyet özellikleri ve aile yaşantısından kaynaklanan sorumluluklarının getirmekte olduğu dezavantajlı durumları sebebiyle işgücü piyasasına girmek için birtakım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ayrımcılıkla karşılaşan kadınlar, işgücüne ilave olduklarında ise özellikle sosyal güvencesiz, düşük ücretli ve niteliksiz işlerin içinde istidam edilmektedirler.

Sosyal devlet olunma ilkesi, devletin en mühim özelliği olmasının yanında kayıt dışı istihdamın neticesi ile sekteye uğramaktadır. İşletmede kayıt dışı istihdam edilen kadınların işgücü piyasası dışında yer almalarının ekonomik ve sosyal olmak üzere olumsuz etkileri olmaktadır. İşgücü piyasasında kadın nüfusun yer almaması ise toplum kalkınmasında mühim bir engel sayılmaktadır. Kadın işgücü bir ülkede atıl biçimde işgücü piyasasının dışında bulunduğu sürece, o ülke de ekonomik gelişmenin tamamlanması zor olmaktadır. Bununla beraber, işgücüne ilave olmayan kadınların ise bir işi olan kişiye kazandırdığı statü, saygınlık ve gelirden eksik kalmaları onları toplum ile bütünleşmemelerine sebep olmaktadır.

Türkiye’de kadın işgücündeki eğilim genel azalış şeklinde seyretmiştir. Azalışın en mühim sebeplerinin başında olarak kadın emeğinin de en görünmez durumu kayıt dışı istihdam olmaktadır. 1950 yılından itibaren Türkiye’de kentleşme olgusuyla beraber kadın istihdamında düşüşler yaşanmıştır. Kadınlar işgücü piyasasında ya yer bulamamaya ya da balsa bile kayıt dışı olarak istihdam edilerek, gerek uluslararası gerekse ulusal düzenlemelerde tüm kişiler için bir hak olan sosyal güvence hakkına sahip olamamaktadırlar. Bundan dolayı kadınlar, ekonomik ve sosyal riskler karşısında ise korumasız kalmaktadırlar.

Dezavantajlı gruplar içinde genellikle kadınları kayıt dışı istihdam kısıncasına alarak, bunları her çeşit sosyal güvenceden mahrum bırakmasından dolayı üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir. Çalışmada, kadın işgücünün kayıt dışı istihdam probleminin sebeplerini, ve sonuçlarını ortaya çıkararak, kayıt dışı çalışmanın kadınlar açısından azaltılmasına ait öneriler öne sürülerek, kadınların işgücü piyasasında kayıt dışı çalışmasıyla mücadele edilebilir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kadın İşgücüne Katılım

İşgücü, bir ülkede işsizler ile istihdam edilenlerin meydana getirdiği nüfusu anlatmaktadır. Çalışma çağındaki nüfustan, çalışma yeteneği ve arzusu olmayanların çıkarılması ile işgücü nüfusuna ulaşılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), çalışma çağındaki olmayan nüfusu 0-14 yaş ve 65 yaş üstü grubu kişiler, çalışma çağındaki olan nüfusu 15-64 yaş grubundaki kişiler olmak üzere kabul etmektedir.

İşgücüne katılım oranıysa, bir ülkede belirli bir vakit içinde işsizler ile istihdam edilenlerin oluşturduğu işgücünün, çalışma çağındaki nüfusa oranı sayılmaktadır (Yazgan, 1983: 34). Bir ekonominin tüm bireyleri işgücüne dahil olup aynı zamanda iş bulmaları imkansız olmaktadır. İstihdam edilen nüfus ise belli olan dönemde çalışanların toplamından oluşmaktadır (Gökmen, 2007: 25).

1950’li yıllarda tarım dışı olan iş imkanları ve tarımda makineleşmenin artması, köyden kente göçü tetiklemiştir. Kadınlar ise kırsal alandaki tarım işgücünde yoğun biçimde çalışırken 1950’lerden sonra tarım dışında işgücüne katılmayı gerçekleştirmişlerdir. Ama tarımın bölümler arasındaki payın hızlı şekilde azalması, hizmet ve sanayi bölümlerinin gelişmesi neticesinde kadınların istihdamda olan payında ciddi düşüş yaşanmıştır (Bildirici & Anafarta, 2001: 58).

Genellikle niteliksiz olan kadın işgücüne ait kentlerde iş bulmak pek kolay olmamıştır. Diğer taraftan, toplumsal değerler ve aile yapısı kadının çalışmasına ev dışında imkan vermemiştir. Kadın işgücü piyasasının istediği vasıfları taşımayarak, zira ailesinin ekonomik pozisyonu iyi olmadıkça çalışma hayatına katılmış ve vasıfsız olan kadın emeği işgücü piyasasının temel kaynağını oluşturmuştur (Büyüknalbant, 2009: 46-47).

Yıllar itibariyle, kadınların işgücüne olan katılım oranlarının düşmesinin sebepleri; kadının işgücü arzını kısıtlamakta olan ataerkil zihniyet, kadınların yeterli seviyede eğitim alamaması, nüfusta artışın çok hızlı olması, çalışma çağında olanların nüfusunun dolayısı ile istihdam edilmekte olan nüfusun yıllık artmasının o yıla ait yaratılan işlerin artan hızından çok olması, kayıt dışı istihdamın varlığı sayılmaktadır (Topgül, 2011:62).

Kadın, kırsal kesimde ücretsiz olarak aile işçisi niteliğinde ekonomik faaliyette bulunmakta ve bu konum kırsal kesimdeki kadın işgücünün katılım oranını yükseltmektedir (Karakoyun, 2007: 88).

1.2. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam kavramını irdelemeden önce istihdam kavramına kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır. Her ne kadar istihdam kelimesi “bir görevde, bir işte kullanma” anlamına gelmekte ve bu ifadeden daha çok bir işverene tabi ya da bağlı çalışanları, yine gündelik işlerde (yevmiyeli) çalışanları ve ücretsiz aile işçilerini kapsadığı anlaşılmakta ise de Türkiye’de yapılan birçok çalışmada (araştırmalar, hanehalkı işgücü anketleri, diğer anketler, vb.) istihdam kavramı tüm çalışma hayatını ifade edecek şekilde kullanılmıştır (Yereli & Karadeniz, 2004: 29). Çeşitli araştırmacıların ve uluslararası kuruluşların benimsediği kayıt dışı istihdam tanımları bulunmaktadır.

Kayıt dışı istihdam; çalışan kişilerin yeteri kadar çalışma standartlarını sağlamadan, asgari ücret hakkı, işyeri çalışma standartları, asgari yaş haddi ve fazla mesai ücreti gibi konulardaki düzene uyulmadan vergi, sosyal güvenlik ve başka fonların noksan ödendiği veya hiç ödeme yapılmadığı istihdam türü olmaktadır (Ilgın, 1999: 9-11).

Kayıt dışının başka bir tanımı ise, istihdam faaliyetlerinin (hizmet ve üretim) resmi belgelere dayandırılmayarak ve resmi kayıtlara girmeyerek, bunun neticesinde vergisel ile mecburi sosyal yükümlülükler de ilave edilmek üzere bütün yükümlülüklerin Sosyal Güvenlik Kurumuyla Maliye’nin denetim alanının dışına çıkarılmasıdır (Güloğlu, 2005:2)

Kayıt dışı istihdam Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) sınıflandırmasına göre, kayıt dışı olan sektöre mahsus işletmelere sahip olmuş işverenleri, kayıt dışı bulunan üreticileri, ailesinin kullanımına yönelen hizmet ve malların üretiminde bağımsız biçimde çalışan kişiler, kayıt dışı olan sektörlere ait işletmelerde istihdam edilebilen çalışanları, kayıt dışı veya kayıtlı sektördeki işletmelerde çalışmakta olan ailenin ücretsiz çalışanlarını, kayıtlı sektör olan işletmelerce veya ücretli biçimde hane halkınca çalıştırılan kişilerden kayıt dışı olarak işte çalışan ücretlileri ifade etmektedir (Hausmanns, 2004: 7).

Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ekonomi birbirleri ile bağlantılı ve etkileşim içindedir. Kayıt dışı ekonomi değişik ülkelerde değişik biçimlerde algılandığından farklı isimlere bürünmüştür (Gümüş, 2000: 63).

Sosyal güvenlik bakımından kayıt dışı istihdam, durum itibari ile kişiler yasal işlerde çalışmakta ve istihdama katılarak, çalışmalarının ücret ya da gün olarak alakalı kamu kuruluş ve kurumlarına eksik bildirilmesi veya hiç bildirilmemesi olarak tanımlanmaktadır (sgk.gov.tr)

2. ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN

2.1.Çalışma Hayatında Kadınların Genel Durumu

Tarihin her devrinde ücretsiz ya da ücretli olarak çalışan kadınların, işçi pozisyonu altında Sanayi Devrimiyle çalışmaya başlamaları gerçekleşmiştir (Fettah, 2006: 4).

Çoğunlukla ikincil işgücü olmak üzere görülen ve başlıca sorumluluğunun bakım hizmetleri, ev işleri olduğu düşünülen ya da çalıştıkları yerlerde cinsiyet temeline dayanan ayrımcılığa maruz kalan kadınlar, istihdam piyasasına girmek için zorluk yaşamakla beraber kendilerine piyasada yer bulabilseler dahi yarı zamanlı, sosyal güvencesi olmayan, düşük ücretli, sık olarak kesintiye uğrayan düzensiz olan işlerde çalışmaktadırlar. Başkaca sağlık, çalışma hayatı, eğitim, istihdam gibi alanlarda kadınlar erkeklerin gerisinde yer alarak genellikle, erkeklere kıyasla aynı işlerde daha düşük olan ücretle çalıştırılmaktadırlar (Çakır, 2008: 42).

Sosyal güvenlik sistemlerine ise düzenli ve uzun süre katkı yapmak gerekmektedir. Yalnız kadınların gerek niteliksiz işgücü olmalarından gerekse ailevi sorumlulukları sebebiyle güvencesiz ve düzensiz işlerde çalışmak mecburiyetinde kalması, bu katkıya imkan sağlamamaktadır. Bundan ötürü işgücü piyasasında güvencesiz ve düzensiz bir biçimde durumd olan kadınlar, yaşlılık döneminde hem çalışma gücünü yitirirler hem de sosyal güvenliğin sağlamakta olduğu sosyal korumadan yoksun kalmaktadırlar (Gökbayrak, 2011: 169).

2.2. Türkiye İşgücü Piyasasında Kadınların Genel Durumu

Kadınların işgücüne katılımını, Türkiye açısından baktığımız zaman yalnız gelişmiş olan Batı ülkelerinden geri olmadığı aynı zamanda hızlı şekilde sanayileşen Latin Amerika ile Asya Kaplanları ülkelerinin de gerisinde bulunarak, daha fazla Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yakın olarak durmaktadır. Türkiye'nin bilhassa kadın işgücünü yeterli şekilde kullanamadığı bir gerçek olmaktadır (İnciroğlu, 2010: 85).

Türkiye'de işgücüne iştirak eden kadınların sayısı daha çok olması gerekirken düşük düzeyde kalmasının sebebi çoğu kadınların kayıt dışı olan işlerde çalışmasıyla kayıt dışı çalışmakla kadınların kendilerini de çalışmakta olduğunu kabul etmemeleri sebebiyle istatistiklerde ev kadını olmak üzere konum almalarından kaynaklanmaktadır (Lordoğlu, 2005:46).

Türkiye'de kadınların işgücünde yer almalarının mühim belirleyicileri eğitim düzeyi, yaş, sosyal ve kültürel durum, sektörlere göre dağılım, kır-kent ayrımı ve Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlılık durumu gibi etkenler bulunmaktadır.

2.2.1. Eğitim Düzeyi

Türkiye'de kadınlar erkeklerin fazla gerisinde kalarak ve kadınların eğitim düzeyinin fazla düşük olduğu bilinmektedir. Bu vaziyet bir taraftan kadının işgücüne katılımının az olmasına yol açar, bir taraftan da daha düşük gelir getirmekte olan işlerde, ücretsiz aile işçisi olarak veya mevsimlik tarım işlerinde çalışmasında tesirli olmaktadır (Karakoyun, 2007: 83).

Kişilerin işgücüne katılımını belirlemekte olan mühim etkenlerden biri eğitim olmaktadır. Yalnız eğitimin kadınlarda belirleyici rolü erkeklerle kıyaslandığında fazla daha güçlü bulunmaktadır. Kadının eğitim seviyesi arttıkça çalışmaya daha fazla yönelmekte, vesile yakalamaktadır. Buna rağmen eğitim seviyesi düştükçe fırsat eşitsizliği de devam ederek, işgücüne kadınların katılımı erkeklere göre daha çok düşmektedir (Topoğlu, 2007: 96).

Eğitimi düşük olan kadınların yapabilecekleri işlerde umumiyetle az maaşlı işler ve genellikle kayıt dışı işler bulunduğundan bir işte çalışmak kadınlar için fırsat maliyeti fazlaşmaktadır. Kentsel alanlarda çocuk bakımı, kreş gibi hizmetlerin pahalı olması, az ücretli bir işte kadınlar çalışmaktansa, evde bu çalışmalarını yapmalarına sebep olmakta, bu vaziyet işgücüne katılım büyüklüğünde olumsuz bir etki yaratmaktadır (Karakoyun, 2007: 78). Başkaca eğitimsiz kısmın çalışma hayatına katılmasına olan isteksizliğinin bir sebebi de temin ettikleri işlerdeki olumsuz sayılan şartlarının caydırıcı etkisidir (Eyüboğlu, Özar & Tufan-Tanrıöver, 1998: 39).

Diğer taraftan daha eğitilmiş olan kadınların, emek piyasalarında daha çok gelir elde etmektedirler, iş piyasalarında kalmakla maliyetleri yükselecek ve işgücüne katılmaları artacaktır. Bunun yanında eğitim maliyetli olan bir yatırım sayıldığından yatırımın getirisini de elde ederek maliyeti karşılama için emek piyasalarına daha fazla girmek istemektedirler (Özer & Biçerli, 2003: 66). Kadınların eğitim seviyesi arttığında işgücüne katılımı erkeklere nispeten artması, kendini kırdada daha azıcık belli etse de, kentte ise belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Kırsal kesimde maddi imkansızlıklar, aile içindeki zihniyet yapıları ile ataerkil ilişkileri, gerek tarımsal üretimdeki gerekse hane içindeki yükümlülükleri, eğitim ve öğretim kurumlarının yeterli olmaması kadınların eğitim kurumlarına gitmelerini engelleyen başlıca engeller olmaktadır. Lakin kırsal kesimde olan kadınlar, ücretsiz olarak küçük aile işletmesinde aile işçisi olmak olsalar da eğitim seviyesinden bağımsız şekilde üretime katılmaktadırlar (Toksöz, 2007:6).

Kadınların eğitim bağlamında işgücüne katılımını incelerken üzerinde ehemmiyetle durulması gerekli olan bir başka mevzu da eğitim alanındaki eşitsizlik olmaktadır. Türkiye’de kadın-erkek arasında eğitim alanında büyük bir fark söz konusudur. Erkeklerin okumasına ataerkil zihniyet sebebiyle kadınların okumasından daha fazla önem verilirken ve kız çocuklarının mecburi ilköğretim eğitimini almalarından sonra aileye yardım, ev işleri ile uğraşma gibi sebeplerle okuldan alınmaktadır. Bu vaziyet bilhassa kırsal yerlerde görülmektedir. Bundan dolayı erkek ve kadının işgücüne katılım büyüklük arasındaki ayrımın en çok olduğu grup lise altı eğitim ve okur-yazar olmayanlar arasında meydana gelirken erkek ve kadının işgücüne katılım büyüklüklerinin en yaklaşık grup ise yüksek öğrenimdir (Büyüknalbant, 2009: 56).

2.2.2. Yaş

Türkiye’de genç işgücü toplam işgücü içinde yüksek büyüklüğün bir uzantısı olmak üzere, genç yaşta kadın işgücünün içinde mühim bir yer tutmaktadır (Karakoyun, 2007: 86).

Ülkemizde kadınların genç yaşta olarak istihdama katılanlarının büyük bir kısmı emeklilik hakkına sahip değilken çalışma hayatını terk etmektedirler (Eyüboğlu, Özar & Tufan-Tanrıöver, 1998: 37).

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı 35 yaşına kadar fazlaşmakta bu yaşın sonrası azalmaya gitmektedir. Bunun sebebi evlilik ve çocuk etkenlerinin kadının işgücüne katılmasını olumsuz olarak etkilemektedir (Çolak & Kılıç, 2001).

Yapılan bir araştırmaya göre Türkiye’de kadınlar ücret karşılığı ortalama 8yıl çalışmaktadır. Ev dışında çalışmakta olan her iki kadından bir tanesi 5 yılın içinde ekseriyetle evlenme veya hamilelik gibi sebeplerle işinden ayrılmakta ve böylelikle geçmişteki hizmetlerin süreleri de

emekli olunması gibi önemlilik taşıyan bir sosyal güvenceye sahip olunmadan boşa geçmiş sayılmaktadır (İlkkaracan, 1998: 286).

2.2.3. Sosyal ve Kültürel Durum

Toplumsal rollerinden ötürü kadınlar, ikincil işgücü olmak üzere görülmektedirler. Kadının başlıca sorumluluğu bakım hizmetleri ve ev işleri olurken erkeğin sorumlulukları ise gelir elde etmek olarak görülmektedir. Ataerkil kültürün bir mahsulü olan bu görüş neticesinde, ailenin geçimini temin edebilecek olan erkek bir gelir seviyesini elde edeceği sürece kadının iş hayatında çalışmasına gerek olmamaktadır (Topoğlu, 2007: 54).

2.2.4. Sektörlere Göre Dağılım

Türkiye’de kadınların işgücüne katılmalarının çok az olması kadınların en fazla istihdam edilmekte olduğu sektörlerin önünde tarım sektörü bulunmaktadır. Küçük aile işletmelerinin tarımsal üretimde egemen olmasıyla, bu üretim etkinliğinde çok veya az olarak kadınların yer alması Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılım ölçümünü yükseltmiştir (İnciroğlu, 2010: 88).

Kadınların İşgücüne katılımları fazlaştıkça sektörel dağılımında istihdamın tarımdan hizmet sektörlerine doğru kaymaktadır (İnciroğlu, 2010: 86).

İnşaat sektöründe kadınlar en az istihdam edilmekte olduklarından kadınlar yönünden çok tercih edilmediği görülmektedir. Kayıt dışı olarak sanayide çalışmanın fazlalığı sanayide istihdam edilen kadınların sayısının neden yetersiz seviyede Türkiye’de artmış olduğunun sebeplerinden biridir (Toksöz, 2004: 241).

2.2.4.1. Enformel Sektör

Kadınların istihdam edilmekte olduğu başka sektör çeşidi olarak enformel sektör olmaktadır. Farklı biçimlerde tanımlanmaktadır.

Kavram da milli gelir hesapları tanımlamasında olmasına karşın, yeterli denetim ve kontrol olanağı olmadığı için kapsam içinde olmayan, piyasa şartlarında gerçekleşen ekonomik etkinliklerden oluşmaktadır (İlgin, 1999: 10).

Enformel sektörde çalışmakta olanlar devletin düzenleyici ve denetleyici kurallarının uygulanmadığı çalışma ve iş ilişkileri içinde bulunmaktadırlar (Lordoğlu & Özar, 1998: 8).

Resmi kayıtlarda olmayan yalnız yasal olduğu kabul edilen gelir getirici etkinlikleri içerisinde barındıran enformel sektör olmaktadır.

Çoğu kaynakta enformel istihdam kayıt dışı istihdam ile eş manada kullanılmasına karşın arada ayırım bulunmaktadır. Enformel sektörde hem kayıtlı işler hem de kayıt dışı işler bulunmaktadır. Yalnız Türkiye’de enformel sektörde olan kayıtlı işlerin büyüklüğü oldukça az olması çoğu zaman enformel sektörü terimini kayıt dışını söylemek için kullanılmaktadır (Tüsiad, 2004: 36).

2.2.5. Kır-Kent Ayrımı

Kadınların işgücüne katılımları arasındaki ayırım en yoğun şekilde kır ve kent ayrımında görülmektedir. Kırsal yerlerde kadınlar aile işçisi statüsünde ücretsiz işgücüne dahil edilmekte, kentlere göç edenler ise ev kadını olmak üzere aktif olmayan nüfusta görülmektedirler. Bu vaziyet kadınların kentte olan işgücüne katılımları kırsal kesimdeki işgücüne katılımlarından daha az olmaktadır. Tarımda ücretsiz olan aile işçiliği neticede ekonomiye bir bakıma katkı sağlarken köylerdeki kadınların işgücüne katılımını arttırmakta ve kırdan kente göç edilerek, bu göç

neticesinde fazlalaşan eğitimsiz işgücü kentsel işgücüne katılımını azaltan mühim bir faktör olmak üzere karşımıza çıkmaktadır (Ata, 2006: 19).

2.2.6. Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu

Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olmak üç biçimde gerçekleşmektedir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) Kanunu yürürlüğe girmeden önce hizmet akdine dair ücretli çalışanlar 506 sayılı Sosyal Sigortalar (SSK) Kanununa tabi, 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununa tabi kendi hesabına bağımsız çalışanlar ve kamu görevlileri 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununa tabi olarak çalışmaktaydı. 2008 yılı Ekim ayı başında yürürlüğe giren 5510 sayılı SSGSS Kanununa göre eski SSK’lılar için 4/a, eski Bağ-Kur’lular için 4/b, eski Emekli Sandığı için 4/c ifadeleri kullanılmaktadır.

Kadınların kayıt dışı olarak çalışmaları işgücüne katılımlarının da düşük olmasına sebep olmaktadır. Çoğu kadın istatistiklerde çalışmıyor diye yansiyabilir ama işgücünde yer almakta aslında kayıt dışı olduğundan tam şekilde tespit edilmekte istatistiklere eklenememektedir. Bunların bir bölümünün özellikle fason üretim yapan işletmelerde, tekstil sektöründe ya da toptancılardan parçanın başına iş aldığı, bunlardan başka gündelikçilik, dikiş, iğne oyası gibi işler yaparak çalıştıkları bilinmektedir (Özer & Biçerli, 2003: 67). Kadınlarda görülen kayıt dışı çalışma en çok tarımda ücretsiz aile işçiliğinde olmaktadır.

3. KADINLARIN KAYIT DIŞI ÇALIŞMA NEDENLERİ

Kadınlar, kayıt dışı istihdamda en fazla zarar görmektedir. Bunun sebebi dezavantajlı gruplarda en önde kadınların yer almasıdır. Eğitim seviyesi düşük, niteliksiz işgücünde görülen kadınlar, ucuz emek olmak üzere kayıt dışı sektörde çalıştırılmaktadır. Bilhassa kentlerde bir biçimde kayıt dışı enformel sektörde çalışmakta olan kadın oranı gittikçe artmaktadır (Çetinkaya & Yıldırım, 2009: 75).

Ülkemizde işsizlikle beraber ekonomide bilinmeyen istihdam alanları yapılamaması problemi, kayıt dışı istihdamın gittikçe artmasına etkili olmuştur. Diğer yandan Türkiye’de tarımdan öteki sektörlerle kırdan kente göç ile beraber işgücü göçü meydana geldikçe, istihdamda tarımın payı azalmış; buna paralel bulunarak da işgücüne kadınların katılım oranı da düşüş eğilimine girmektedir. Kadınların eğitim düzeylerinin görece daha az olması tarım dışı sektörlerde kadınların istihdam edilmelerini zorlaştırmaktadır. Nedeniyle kente göç ile birlikte kadınların mühim bir kesiminin işgücü piyasasının dış kısmında kalmasına sebep olmuştur (Sarieroğlu, 2010: 44).

Kadın çalışma hayatında, toplumsal olan etkinliklere katılmasına, eğitiminde ve çalışmasının karşılığını elde etmesinde her zaman kadın olduğundan sınırlandırılmış ve engellenmiştir (Kocacık & Gökkaya, 2005: 206).

Kadınlar, çalışma hayatına girişleri ile birlikte ayrı problemlerle karşı karşıya gelmektedir. Bu problemler arasında en mühimlerini yalnızca kadın olmalarından ötürü maruz oldukları cinsiyete dair ayrımcılık uygulamaları olmaktadır. Cinsiyete dair ayrımcılık ise işte yükselmeye, sosyal güvenceden yararlanma, işe almada, ücretlerde ve işten çıkarmada olabilmektedir. Bir hayli kadın çalışma hayatı sırasında yaşadıkları problemlerden dolayı çalışmalarını kayıtsız biçimde devam ettirme ve kayıtlı olan iş yaşamından çekilmek durumunda kalmaktadır.

3.1. İş-Aile Yaşamı Çatışması ve Ev İşleri

TUİK’in yapmış oldukları araştırmaya göre Türkiye’de kadınların işgücüne katılmaları önünde bulunan engeller arasındaki esas engelin ev işleri ile meşgul olmak seçeneğinin her devirde büyük

farkla öne geçmektedir. Bunun için kadınlar çalışma hayatındaki işler ile ev işleri çatışmasında genel olarak tercihlerini ev işlerinden tarafa kullanmaktadır.

Bugün çalışan kadın hem iş yerinde hem de evde 7 gün 24 saat ikili vardiya şeklinde çoklu roller üstlenmektedir. Aynı zamanda çalışan kadın anne ve kadın sorumluluklarını da yerine getirmektedir. Bu iki rolü beraber yerine getiren kadın, ne tam iş kadını ne de tam ev kadını olmaktadır. Kadın bu problemi de çözmeye çalışmaktadır. Bu vaziyette çalışma ve ev yaşamındaki dengeyi aynı çatı altında kayıt dışı işlerde çalışmayla çok cazip görebilmektedir.

3.2. Toplumsal Ataerkil Zihniyet

Ataerkillik, erkek egemenliğinin aile içinde bulunan kadın ve çocuklarda farklı biçimlerde kurumsallaşması ve toplumda bu egemenliğin bütünü kapsamıdır. Kadınların üzerinde olan ataerkil kontrol kadının emeğinin kullanım değeri ve biçimi üzerine doğrudan tesir yapmaktadır. Bunun neticesi ucuz emek deposu diye nitelendirilen ve belli işlerde yoğun olan kadın işgücüdür (Dedeoğlu, 2010: 250-252).

Kadın işgücüsü tarafından bakıldığında kayıt dışı bölümlerdeki kadınların çoğunun ataerkil dokunun baskısı ile daha önceleri ücretli çalışmamış ya da ücret karşılığı çalışanın bunu ailesinin bütçesine ikincil katkı sağlayan olarak görmekte olan dar gelire sahip ailelerin kadınlarından meydana gelmektedir (Çetinkaya & Yıldırım, 2009-2010).

Kadının dışarılarda ücretli olarak bir işte çalışması ataerkil zihniyet tarafından istenmemektedir. Kadının esas işi evi olmakta ve kocasının itibarında kadının çalışmak mecburiyetinde olup olmadığına bakılıp ölçülmektedir (Toksöz, Özkazanç & Poyraz, 2001: 3). Ailenin reisi olarak ataerkil zihniyet neticesinde görülen erkek dışarıda çalışarak eve ekmek getirirken kadının esas görevi ailesi ve eviyle ilgili sorumlulukları bulunmaktadır. Kadınların başka bir yerde ev dışında çalışmasıyla evde olan görevlerini kesintiye uğratacağından özellikle ev dışında çalışmaları hoş olarak bakılmamaktadır. Hatta erkeklerin yenilgisi olarak kadınların çalışmasının algılanması, ev dışında kadınların çalışmaları engellenmektedir. Türkiye’de hala eşlerinin çalışmasını istemediğinden çok sayıda kadın çalışmamakta ya da gelir getirici gerçekleştirdikleri etkinlikleri erkeklerden gizlemektedirler (Ulutaş, 2009: 28).

3.3. Esnekleşme ve Küreselleşme

Kapitalist üretim sistemi 1970’li yıllarda krize girerek ekonomik bunalımla yeni bir yapılanmanın da zaruri olduğunu ortaya koymuştur. 1980’li yıllar ise ihracata dayalı olan sanayi politikaları gündeme gelerek dünya pazarlarında konum almanın ehemmiyet kazandığı bir devir oluşturmaktadır. Küreselleşme ile beraber ulusal sınırlar ehemmiyetini kaybederek tüm dünyada mallar serbestçe dolaşabilmektedir. Bununla beraber fiyat rekabeti malların arasında önem kazanmasına sebep olmuştur. Emeğin yoğun olduğu üretimde fiyat düşürebilmek için işgücü maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Böylelikle gelişmemiş, gelişmiş bütün ekonomilerde işletmelerin amacının, gittikçe fazlalaşan büyüklükte işgücü maliyetlerinin düşürülmesi görülmüş ve bu hedefle, emek piyasasıyla üretim sürecinde esnekleşme olarak yeni üretim şekli ortaya çıkmıştır. İşletmeler tüm zamanlı çalışan sayısını indirerek esnek çalışma şekillerini ve fason üretimi uygulanmaya konulmuştur. Yaygınlaşan fason üretimle birlikte eve iş vermek ya da aile emeğini kullanmak, sözleşmeli işçi çalıştırmak gibi yöntemlerle üretim maliyetlerini indirmeyi amaçlamaktadırlar. Burada kadın işgücü ucuz emek sayılarak devreye girmektedir (Toksöz, Özkazanç & Poyraz: 2001: 16). Kadınlar esnekleşme ile yedek işgücü ordusunda en mühim bileşenleri olmuşlardır. Kadınlar esnekleşme kapsamında ve ihracata dair sanayileşme ile parça

başı, ev eksenli, yarı zamanlı işlerde güvencesiz biçimde çalışmaya başlamışlardır (Ulutaş, 2009: 30).

Küreselleşme bir taraftan kadınlara daha fazla iş alanı yaratmakta öteki taraftan çalışma şartlarının düzensiz ve geçici, düşük ücretli, sosyal güvence ve işten yoksun olan bir özellik kazanması gibi problemlere de yol açmaktadır (Toksöz, Özkazanç & Poyraz, 2001: 16).

3.4. Kırdan Kente Göç ve Eğitimsizlik

Türkiye’de kırsal yerlerde bilhassa tahıl üretimi yapılan bölgelerde yaygın kullanılan makine işgücü çoğunluğunu açığa çıkararak esas geçim kaynağı tarım olan topluluklar kırdan kente göç etmişlerdir. Bununla birlikte imalat sanayi bakımından girdi durumu taşıyan tütün, şekerpancarı, pamuk, çay gibi emeği yoğun olan ticari ürünleri üretmede kullanılan kadının işgücüsü küçük ölçekli olan çiftçi hanelerinde ücretsiz olarak aile işçisi biçiminde çalışmıştır (Toksöz, 2009: 6).

Kentleşme sürecinde kadınların işgücüne katılımı bir düşüşe sebep olmakta, kırsal bölgeden kente göç etmekte olan kadınlar genellikle ev kadını olmakta ya da kayıt dışı olarak işlerde çalışmakta olurken işgücüne katılımı düşük düzeyde çıkmaktadır (Kocacık & Gökkaya, 2005: 200).

Bilhassa kentleşmenin başlamasıyla devletin yatırımlarını köyden kente kaydırmasıyla ücretsiz aile işçisi köylerde çalışmakta zorlanmaya başlayan kişilerin kentlere yerleşmesi ile gittikçe fazlalaşan işsizler oluşmaktadır. Bu vaziyet göç edenleri muhtemelen ilk önce formel bir işe girene kadar enformel olan sektörde çalışmaya yönlendirmektedir. Lakin çoğu zaman geçici iş kalıcı olmakta ve bilgi-eğitim düzeyi düşük, kırsal bölgeden göçmüş bu kişiler hiçbir güvencesi olmayan, kayıtsız, genellikle sağlık kurallarına yeterli çalışmayan işyerlerinde uzun seneler çalışmaktadırlar (Turgut, 2006: 22).

Kadınlar arasında eğitimsiz olanlar ev eksenli çalışmaları oldukça yüksektir. Bu konum kadınları kamusal alana çıkmalarına mâni olarak, az ücretle düzensiz çalışma saatlerinden oluşan ortam sağlamaktadır (Tan, Ecevit & Üşür, 2000: 163-165).

3.5. Çocuk Bakımı Problemi

Bakım kavramı genellikle kadınlara ait bir kavram olduğu kabul edilmektedir (Koyuncu, 2009: 278). Kayıtlı çalışma hayatını kadınların terk etmesinde çocuk sayısı yerine çocuğun varlığı ehemmiyet taşımaktadır (Eyüboğlu, Özar & Tufan-Tanrıöver, 1998: 41).

Türkiye’de devletin açtıkları kreşler çok az sayılmaktadır. İş yaşamından çekilerek ailenin gelirini eksilten kadınlar için özel kreşler pahalıya gelmekte ve bu işleri alamayan yetersiz eğitilmiş ve düşük vasıflı olan kadınlar ev işleri ve evde çocuk bakımına mahkum edilmektedir (Dedeoğlu, 2009: 46). Doğum gibi kariyere ara verilmesine yol açan vaziyetler işverenler için vasıfta azalma manasına geldiğinden ve bu peşin hükümle kadınlara yaklaştıklarından dolayı kayıtlı işlere kadınlar girmekte zorlanmaktadır (Gökbayrak, 2010: 72).

3.6. Yoksulluk

Kayıt dışı istihdamın yoksulluk hem sebebi hem de netice olarak sayılabilir. Kayıt dışı işlerde kadınların çoğunluğunun çalıştığı ve genellikle bu işler düşük ücretli olduğundan kadınlar daha çok yoksullaşmaktadırlar (Dedeoğlu, 2009: 49).

Kadınlarda en fazla görülen çalışma şekli olan kayıt dışı çalışma yoksul çalışanların içinde kadınların payının çok olması neticesini doğurmaktadır. Bundan dolayı kadınların her çeşit sosyal

korumadan eksik olmalarını, yüksek işgücü devrine, çalışmaları sonlandığında emeklilik ve işsizlik ödemeleri gibi güvenceleri olmadığına yol açmaktadır (Ulutaş, 2009: 29).

Yoksulluk kadınlar bakımından kendini: 1.Çalışma hayatına katılmayarak ev kadını biçiminde yaşama, 2.Kendisine dair geliri olmaması, 3.Ücretsiz aile işçisi olarak tarımda çalışma, 4.Kentlerde düşük ücretle kayıt dışı işlerde çalışma, 5.Eğitim olanaklarından faydalanamama şeklinde ortaya koymaktadır (Toksöz, Özkazanç, Poyraz, 2001: 21).

Ev eksenli çalışanların çoğunu oluşturan büyük bölümü yine kadınlardan oluşmaktadır. Kendileri ve aileleri için kadınların evlerinde yaptıkları bu üretim faaliyetini pazar için gerçekleştirmekte kayıt dışı olarak işgücüne dahil olmaktadır (Özşuca & Toksöz, 2003: 22).

Kayıt dışı istihdam ile yoksulluk yani gelir arasında ilişkiyi incelersek; işverenden kendi hesabına çalışana, ücretli olarak çalışana, ev işçisine doğru gidildikçe gelir düşmektedir (Toksöz, & Özşuca, 2002: 29).

3.7. Sosyal Güvenliğin Maliyetli Oluşu ve Sosyal Güvenlik Sistemine Duyulan Güvensizlik

İşveren işçi maliyetlerini minimum düzeye çekmek isteyebilir. Dezavantajlı grupta olan kadınları tercih etmesinin sebebi, ileri de evlilik ya da doğum yapması bahanesiyle iş hayatına ara vereceği ve daha sonra tekrar iş hayatına dönmeyeceğine ait işverenlerin etkili düşünceleridir. Kadınlar, sık sık değişen sosyal güvenlik yasaları yüzünden sosyal güvenlik sistemine güvenmeyerek ve fazlalaşan maliyetlerle beraber sistemin dışında kalmak istemektedirler. İş hayatını kadınlar yalnızca bugüne ait görmeleri ve hastalık ya da gelecek hallerini düşünmediklerinden kayıt dışı çalışma maliyetsiz olarak görülmesine sebep olmaktadır. Esasında kayıt dışı çalışma tahmin ettiklerinden daha çok maliyetli olduğunu sonradan anlamaktadırlar. Sosyal güvenlik sisteminde faydalanma ve emekli olma şartlarının zorlaştırılması düzensiz, esnek, atipik olarak çalışan kadınlar için emekli olmayı hayal durumuna getirebildiği için sigortalı olmayarak kayıt dışı çalışabilmektedirler.

Kadın işgücünün büyük bir kesimi kendisinden dolayı değil anne-babasının, eşi ya da çocuğunun sigortasından faydalandığından kayıt dışı çalışmaya razı olmaktadır. Özellikle evde yapılan kayıt dışı ile kadının işyerine uyum sağlama zahmeti, cinsel tacize uğrama riski, ailesinden çalışmak için izin almak gibi problemlerden de görece kurtarmaktadır.

4. KAYIT DIŞI ÇALIŞAN KADIN EMEĞİNİN GÖRÜNMEZLİĞİ ve DEĞERSİZLİĞİ

Toplumda gelir getirmekte olan işler erkek işi olurken kadınların yaptığı işler daha değersiz olmaktadır. Örneğin köylerde tütün üretiminde kadın çalışarak gelir getirmesine karşın normal iş olarak değerlendirilmez ve ev işi uzantısı olarak algılanabilir (Yaman & Akduran, 2010: 222). Kayıt dışı olarak kadınların yaptıkları üretimler toplum yönünden olduğu gibi kendileri tarafından da iş veya çalışma olarak kabul görülmediğinden kadın istihdamı çalışmalarında görünmemeğe yol açmaktadır (İlkkaracan, 1998: 289).

Kadınların evde işlerine yaptığı emek kullanım kıymetine sahiptir. lakin değişim kıymetine sahip değildir. Kadınlar ev için kullandıkları emeğinin karşılığını alamayarak emekleri değersiz görülmektedir (Güneş, 2011: 221).

5. KAYIT DIŞI ÇALIŞAN KADINLARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

Kayıt dışı olan çalışma kadınlar için üç sektörde değişik çalışma biçimi olmak üzere karşımıza çıkmaktadır.

5.1. Tarım Sektöründe Kayıt Dışı Çalışan Kadınlar

Türkiye’de tarım sektörü sanayi sektörüne hammadde sağladığı gibi gıda gereksinimi karşılması ve daha mühimi işsizliğe biraz da olsa engel olması sebebiyle önemli bir konuma sahiptir. Tarım bölümü yalnız istihdamın değil yapısı bakımından kayıt dışı çalışanların en sık olduğu sektördür (Yurdu, 2010: 190-193).

Kırsal alanda sosyal güvence kadınlar arasında yok denecek biçimde az olduğu görülmektedir. Kırsal alanda olan erkekler kendi hesabına çalışarak emekliliğe hak kazanırlar ve tarlalarında çalışmaya devam etmektedirler. Hem emekliliğe hak kazanan hem de çalışmaya devam eden erkeklerin gelirleri artacağından eşleri kayıtlı istihdama dahil olmamaktadırlar (Özer & Biçerli, 2003: 80). Türkiye’de tarımda özellikle mevsimlik tarım işçiliği ve ücretsiz aile işçiliği kadınlar arasında en fazla olan kayıt dışı çeşitleridir.

5.1.2. Ücretsiz Aile İşçiliği

Kadınlar tarımda üretim etkinliklerinin büyük kısmını ücretsiz aile işçisi olarak küçük aile işletmelerinde yerine getirmektedir. Kadın, ücretsiz aile işçiliğinde çalışmalarının karşılığında işgücüne ya direkt katılır ya da ücretli olarak başkaca işletmelerde çalıştığı vakit çalışmalarının karşılığını almakta ve bunu genellikle aile reisi olan erkeğe vermektedir (Yıldırak, 2003: 77). Çalışan kadınların Türkiye’deki büyük çoğunluğu kırsal kesimde sosyal güvencesiz olarak ücretsiz aile işçisi şeklinde çalışmaktadır (Kocacık & Gökkaya, 2005: 201). Aileye dair tarımsal işletmelerde kadınların çalışmalarının kendilerine çalışma vakitleri bakımından esneklik sağladığı, evin işlerini geciktirmeden aile bütçesine bu şekilde yardımcı olma düşüncesiyle kadınlar ücretsiz aile işçiliğini kabul etmektedir (Özer & Biçerli, 2003:79).

5.1.3. Mevsimlik (Geçici) Kadın Tarım İşçileri

Türkiye’de türlü sebeplerle tarım işletmelerinin parçalanması ve küçülmesi neticesi tarımla uğraşan kimseler kendilerinin tarım işletmelerinden yeteri kadar gelir elde edememekte bir hayli aile geçimini sağlamak amacı ile daha çok tarımsal iş imkânı bulunan yerlere mevsimlik olmak üzere çalışmaya gitmek mecburiyetinde kalmaktadır (Yıldırak, Gülçubuk v.d., 2003: 83). Olumsuz çalışma koşullarında ve düşük ücretlerde çalışan mevsimlik olan tarım işçileri sigorta primlerini ödemesi olanakları bulunmadığından, bunlar genel olarak kayıt dışı kalmaktadırlar. Zorunlu bir sigortalılık sistemi olmadığından işçilere prim ödeme yükümlülüğünün tamamı yüklenmiştir. Prim ödemesinde işverenin hiçbir katkısı olmamaktadır (Yıldırak, Gülçubuk v.d., 2003: 40-41).

5.2. Sanayi Sektöründe Kayıt Dışı Çalışan Kadınlar

Bilhassa giyim iş kolunda özel sektör işletmeleri rekabet gücünü uluslararası piyasada sağlamak için fason üretimi ve taşeronlaşmaya önem vermeye başlamışlardır. Bununla beraber kadınlar düşük ücretle ve çoğu vakit kayıt dışı çalışmışlardır. Şirketler kendileri kayıtlı olduğu halde evden parça başına üretim yaptırdıkları kadınları kayıt dışı istihdamla çalıştırabilmektedirler. Bilhassa formel imalat bölümünde birçok kadın kayıt dışı alt sözleşmeli işçi olarak çalışmaktadır (Güneş, 2011: 219). Sanayide en yüksek seviyeye ulaşan şirketler ihracatı fazlaştırmak için öteki şirketlerle rekabete başlamış ve şirketler ürünlerini en ucuz biçimde mal etmek için yarışa girmişlerdir. Bu şirketler kadın işgücünü ucuz gördüklerinden kadın istihdamını daha avantajlı görmüşlerdir (Gürol, 2007: 144).

5.2.1. Küçük Atölyeler ve Fason Üretim

Bilhassa ihracata ait üretim yapmakta olan büyük şirketler, işgücü maliyetlerini indirmek için işi parçalara bölerek ve merkezden kayıtlı çekirdek bir işgücü bulundururken işin büyük olan bölümünü küçük atölyelerde genel olarak kayıt dışı çalışan kadınlara yaptırma yolunu seçmektedirler. Kendi aralarında rekabet edebilen küçük atölyeler fason iş almak için maliyetlerini işgücünü kayıt dışı istihdamı kullanarak düşürmektedirler. Bu çeşit kayıt dışı çalışmaya bilhassa kadınlar arasında sık görülmektedir (Toksöz, 2009: 8).

5.2.2. Ev Eksenli Çalışma

Ev eksenli çalışma, bir taraftan geleneksel bir çalışma şekli olarak kabul edilmekte öbür taraftan teknolojinin getirmekte olduğu üretimin bölünebilirliği neticesi oluşan yeni bir çalışma şekli olarak karşımıza gelmektedir. Bir taraftan yoksul kadınlara küreselleşmenin uzattığı bir el olduğu görülmekte, öbür yandan düşük gelir, garantisiz, sosyal güvensizlik ve sürekli olmayan olanağıyla yalnızca günü kurtarma mücadelesiyle geçimlik gereksinimlerini karşılamak için müracaat edilen bir çalışma biçimidir (Özşuca, Toksöz & Gökbayrak, 2002:1). Türkiye’de ev eksenli olarak çalışanların çoğu bir tür yoksulluk ile baş etmek için evde üretimde bulunup aile gelirlerine destek sağlamayı amaçlamaktadırlar. Bu bakımdan evde üretim işsiz ve yoksul kesimlere yalnız geçimlik gereksinimlerini karşılayabilmeleri için bir çaba olmaktadır (Koyuncu, 2005: 28).

5.3. Hizmet Sektöründe Kayıt Dışı Çalışan Kadınlar

Hizmet sektöründe bireysel hizmetlerin sunumu, şehirlerdeki vasıfsız ve eğitimsiz göçmen kadınlar için mühim bir istihdam alanı olmakta ve bu çalışma alanında herhangi bir yasal düzenleme bulunmadığı sebebiyle kayıt dışı istihdamın en mühim çeşitlerinden biridir (Toksöz, 2004: 242). Küçük aile işletmelerinde hizmet sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan, örneğin eşinin bakkal dükkânında olan tezgahta duran kadın, hem kayıtsız olduğu için sosyal güvenceden faydalanamamakta hem de hiçbir gelir elde etmeden çalışmaktadır. Bunlarla beraber hizmetler sektöründe olan küçük işletmelerde kayıt dışı olarak çalışan manikürcülük, sekreterlik ve kasiyerlik yapan binlerce kadın mevcuttur.

6. KADINLARIN KAYIT DIŞI ÇALIŞMASININ SONUÇLARI

Kayıt dışı çalışmanın en esas özelliği standartların ve yasal düzenlemelerin dışında kalmasıdır. Her çeşit koruyucu önlemlerden kadınların uzak, gerektiği kadar dinlenmeden, sosyal güvenlik ve iş güvencesinden yoksun olmaları, sağlıkları pahasına çalışmaları birleşmekte ve meydana ağır bir sömürü tablosu çıkmaktadır. Hastalık, işsizlik, yaşlılık ve malullük gibi risklere rağmen kadınların korunmasız kalmaları, sosyal güvenlikteki şemsiyenin dışına itilmesine yol açmakta onları yoksulluğa itmektir. Kadın yoksulluğunun en açık görünüşlerinden biri sosyal güvenlikten yoksunluk olmaktadır (Ulutaş, 2009: 33).

Kayıt dışı çalışan kadınların güvencesizlikleri yaşlandıkları vakitte güvencesizliklerine sebep olmaktadır. Kadınların düzensiz gelirleriyle sosyal güvenlik sistemine katkı payını ödemelerini engelleyerek en mühim sosyal haklarından olan emeklilik hakkından yoksun bırakılmaktadır (Gökbayrak, 2010: 169).

7. KAYIT DIŞI ÇALIŞAN KADINLARIN SOSYAL GÜVENLİĞİ

Çalışma hayatında kadınların kalış süreleri düzensiz ve çok kısa olduğu için muntazam olarak prim ödemeye dair sosyal güvenlik hakkından yoksun kalmaktadır. Bunun neticesi olarak kendilerinden

sosyal güvenlik haklarına sahip olmayan kadın değişik yollarla genellikle bağımlı statüsünde bu sisteme ilave olmaktadır (Gökbayrak, 2010: 168). Türkiye’de emeklilik ve sağlık sistemine giriş genel olarak formel istihdam alanı içinde prim ödeyen ve çalışan bireyler ve aileleri için düzenlenmiştir. Lakin nüfusun yarıya yakınının kayıt dışı işlerde çalıştığını göze alırsak nüfusun büyük çoğunluğuna sosyal güvenlik sisteminde güvence sağlamaktan uzak olduğu söylenebilir (Dedeoğlu, 2009: 44).

7.1. Kayıt Dışı Çalışan Kadınların Sağlık Güvenceleri

Kayıt dışı çalışan kadınlar ailelerinin veya kendilerinin sağlık problemi olduğunda çok güç duruma düşmektedir. Kadının eşi sigortalı ise daha şanslı olurken eşi sigortasız çalışmakta ya da işsiz olanlar sigortadan eşleri aracılığı ile faydalanamamaktadırlar. Kayıt dışı olarak çalışan kadının hane içi geliri asgari ücretin 1/3’ünden az ise GSS primleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

7.2. Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi

Kayıt dışı çalıştırılan kadının babası ya da eşi sigortalı olarak bir işte çalışanlar bakmakla yükümlü olunan sıfatı ile babası ya da eşi üzerinden sağlık güvencesinden yararlanabilmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin bakmakla yükümlü olunan veya bağımlı olarak tanımladığı veya sistemden dışladığı kadınlar farklı gruplardan oluşmaktadır: 1- Ev kadınları, 2- 18 yaş üstünde olup gelir getirici bir işte çalışmayan kız çocukları, 3- Ücretsiz aile işçileri, 4- Gelir getiren bir işte çalışan ama sigortalı olmaktan muaf tutulan kadınlar, 5- Yasal olarak sigortalı olmaları gerektiği halde işveren tarafından bilerek veya isteyerek kayıt dışı çalıştırılan kadınlar, 6- Evde çalışıp asgari ücretin altında gelir elde edenler.

7.3. İsteğe Bağlı Sigortalılık

5510 Sayılı Kanun, kayıt dışı olarak çalışan kadınlara isteğe bağlı sigortalı olma imkânı getirmiştir. İsteğe bağlı sigortalılar Bağ-Kur (4B) kapsamında sigortalı sayılmaktadır. İsteğe bağlı sigorta primlerinin yüksek oluşu kadınları zor duruma düşürdüğünden genellikle kadınlar arasında pek tercih edilmemektedir. İsteğe bağlı sigortalılık kadınların yararına görünse de kadınların düşük gelirleri sigorta primlerini ödemelerine olanak tanımadığından Türkiye’de çok düşük seviyelerde gerçekleşmektedir.

8. KADINLARIN KAYIT DIŞI ÇALIŞMASININ SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNE ETKİSİ

Kayıt dışı çalışan kadınların kendi hak kayıplarının yanında sosyal güvenlik sistemi işleyişi bakımından da olumsuz neticelere yol açmaktadır. Bu neticelerin en mühimlerinden birisi de kayıt dışı çalışmanın sosyal güvenlik primleri üstünde sebep olduğu olumsuz etkidir. Kadınların kayıt dışısını seçmesi durumunda söz konusu primler daha az toplanmakta ve SGK’nın aktüeryal dengesi olumsuz etkilenmektedir. Prim giderleriyle prim gelirleri arasındaki uçurumlar SGK’yı finansal sıkıntıya sokmaktadır. Prim gelirlerinde olan kayıplar buzdağının görünmekte olan kısmıdır. Devlet de sosyal devlet olması nedeniyle sosyal güvenlik sisteminin dışında olan bireylerin gereksinimlerini de temin etmesi gerekliliği devlete ilave yükler getirmekte, devlet bu eklenen yükler altında ezilmekte ve sosyal devlet olması görevini de tam olarak yerine getirememektedir (Zengin, 2008: 81).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadının birincil sorumluluğunun bakım hizmetleri ve ev işleri olduğundan kadınların işe giriş sürecinde başlayan ve çalışma hayatı boyunca karşılarına çıkan ayrımcı uygulamalara maruz kalmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de eğitim seviyesi düşük olan kadınların genellikle kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak, kentte ise düşük ücretli, niteliksiz ve kayıt dışı işlerde istihdam edilmektedirler. Kadınların işgücüne dahil olmakta zorluk çekmeleri, dahil olduklarında da kayıt dışı işlerde istihdam edilmeleri, sosyal güvenlik açısından dezavantajlı bir duruma karşılaşmalarına yol açmaktadır.

Kadınların Türkiye nüfusunun yarısını oluşturmasına rağmen kadınların kayıtlı bir biçimde işgücüne katılım oranlarının erkeklerin işgücüne katılma oranlarının yarısından bile az olduğu görülmektedir. Türkiye’de kadınların büyük çoğunluğu sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır. Küresel krizde görüldüğü gibi çalışma hayatının dışına itilen kadınların işgücüne katılma eğilimleri genelde korumasız istihdama ve nitelik gerektirmeyen işlere yönelim biçiminde olmakta ve kayıt dışı istihdam büyük ölçüde kayıtlı istihdamın yerini almaktadır.

Türkiye’de kayıt dışı çalışmanın kadın istihdamı içindeki yüksek oranı dikkat çekici olarak görülmektedir. Kayıt dışı çalıştırılmanın birçok olumsuz neticesi olduğu kadınlar tarafından bilinmesine karşın kültürel, ekonomik ve sosyal sebepler özellikle kadınları kayıt dışı sektörde çalışmayı zorunlu bırakmaktadır. Kayıt dışı çalışan kadınlar düşük nitelikli, hiçbir sosyal korumanın olmadığı, düşük ücretli ve çalışma süresinin uzun olduğu bir çalışma ortamında sessiz biçimde kalmaya mahkûm olmaktadır. Kadınlar ailelerindeki bir erkeğe bağımlı olarak sigortalılık haklarından yararlanmaktadır. Böylelikle kayıt dışı istihdam, kayıtlı sektörde istihdam olanağı bulamayan işgücüne, geçimlerini kısa sürede elde eden bir gelir sağlasa da gerçekte kişilerin uzun vadede geleceğini tehdit eden bir niteliğe sahiptir.

Kayıt dışı istihdam yalnız kadınların sosyal hayatını etkilemekle kalmamakta aynı zamanda sosyal güvenlik sistemimiz bakımından da istenmeyen durumların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bir kişinin kayıt altına alınmadan çalışması Sosyal Güvenlik Kurumu için ciddi gelir kayıplarına yol açmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu’nun gelir ve giderleri arasında çok açık bir fark bulunmaktadır. Gelirler ve giderler arasındaki bu dengesizliğin önlenmesi gerekmektedir. Sisteme kayıtlı olarak prim ödeyenlerin sayısının artırılması için kayıt dışı istihdamla ciddi bir biçimde mücadele edilip kayıt dışı çalışanların kayıt altına alınması gerekmektedir. Öncelikle kadınların kayıt dışı çalışmalarının kayıt altına alınmasının sağlanması gerekmektedir. Kayıt dışı çalışan kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi, kadınlar arasında mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, çocuk bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kadın istihdamı teşviklerinin artırılması gibi öneriler kadınların kayıt dışı çalışmasını önlemeye yönelik yapılabilir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin en büyük sorunu prim ödeyen nüfusun az olmasıdır. Kayıt dışı çalışanların büyük çoğunluğu kadınlardan olduğundan kadınları kayıt içine almak için gereken atılımların yapılması gerekmektedir. Kadının aktif sigortalılığı yoluyla sosyal güvenlik sisteminde yer alması, sistemin üzerindeki bağımlı nüfus yükünü de azaltacaktır.

KAYNAKÇA

Ata, N. (2006). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranı Hakkında Bir Not. İşveren Dergisi, 44(4), s.19

- Bildirici, M. & Anafarta, N. (2001). Türkiye’de Kadın Emeği Üzerine Bir Araştırma. İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 16(179), s.58.
- Büyüknalbant, T. (2009). İktisadi Açından Kadın İşgücü İstihdamı ve Sorunları: Kayseri Örneği, Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, s. 46-47.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamında Dışlanması. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:31,s.42.
- Çetinkaya, E. & Yıldırım, S. (2009-2010). Türkiye’de Kadınların Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumu”. TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 22(4-5),s.75.
- Çolak, Ö. F. & Kılıç, C. (2001). Yeni Sanayileşen Bölgelerde Kadın İşgücü Arzı: Şanlıurfa Örneği, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (Tisk) Yayınları, Ankara.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2(21).
- Dedeoğlu, S. (2010). Endüstriyel Üretimde Kadın ve Göçmen Emeği: Ataerkillik ve Enformel Emek, Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği, Sav Yayınları, İstanbul.
- Eyüpoğlu, A., Özar, Ş. & Tufan-Tanrıöven H. (1998). Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri, İktisat Dergisi, 3(33).
- Fettah, M. (2006). İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadın İşçilerin Korunması (İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İstanbul,s.4.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Refah Devletinin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları, Siyasal Kitabevi, İstanbul.
- Gökbayrak, Ş. (2011). İşgücü Piyasaları ve Sosyal Güvenlikte Dönüşüm Ekseninde Kadınlar. Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı:29, s.169.
- Gökmen, H. (2007). Avrupa Sosyal Devlet Anlayışında İstihdam ve Türkiye’de Genç İşsizlik Sorunu, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, s.25.
- Güloğlu, T. (2005). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış. Cornell University, International Programs Visiting Fellow Working Papers, 2005, <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/intlvf/9>, 10 Kasım 2005
- Gümüş, T. (2000). Dışsallık ve Kayıt Dışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(3), Ankara.
- Güneş, F. (2011). Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 29.
- Gürol, M. A. (2007). Türkiye’de İş Yaşamındaki Kent Kadınının Açmazı: Kariyer-Aile İkilemi, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Konya.

- Hausmanns, R. (2004). Defining and measuring informal employment', International Labour Office, Bureau of Statistics, Switzerland, 2004, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/papers/meas.pdf>, 5 Aralık 2005
- <http://sgkneteski/wps/wcm/myconnect/4ab3e9804f42bdc0972e9fa6e0165710/izlemeegitimnotu.doc?MOD=AJPERES&Imod=-1293115479>
- İlgin, Y. (1999). Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye'deki Boyutları, Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara,
- İlkkaracan, İ. (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı, Berktaş, A. (Der.), 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.286.
- İnciroğlu, L. (2010). Kadınların İstihdama Katılımı ve Yaşanan Sorunlar, Toprak İşveren Sendikası Dergisi, Sayı:85.
- Karakoyun, Y. (2007). Esnek Çalışma Yoluyla Kadınların İşgücüne Katılım Oranının ve İstihdamının Arttırılması: İşKur'un Rolü, Türkiye İş Kurumu, s.78-83-88.
- Kocacık, F. & Gökkaya, V. (2005). "Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1) s. 206.
- Koyuncu, A. G. (2005). Enformel Sektörde Kadın Emeği: Evde Çalışma, Ankara Üniversitesi SBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ankara.
- Koyuncu, A. G. (2009). Kadınların İstihdama Katılımı ve Çocuk Bakım Hizmetleri, Sosyal Politikada Güncel Sorunlar, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.
- Lordoğlu, K. & Özar, Ş. (1998). Enformel Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler: Ekonomi Forumu, Fes Yayınları, İstanbul.
- Lordoğlu, K. (2005). Enformel İstihdam ve Türkiye Kaynakları. İstanbul Üniversitesi Dergisi, 55(1), s.46.
- Özer, M. & Biçerli, K. (2003). Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), s.66.
- Özşuca, Ş., Toksöz, G., Gökbayrak, Ş., ve Diğerleri (2002). Ev Eksenli Çalışma, İktisat Dergisi, 10(430).
- Özşuca, Ş. & Toksöz, G. (2003). Sosyal Koruma Yoksunluğu Enformel Sektör ve Küçük İşletmeler, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Yayın No: 591, Ankara.
- Sarıeroğlu, j. (2010). Çalışma Hayatı ve Kadın. Kamuda Sosyal Politika Dergisi, 1(12).
- Tan, E.M., Ecevit, Y. & Üşür, S. (2000). Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, TÜSİAD Yayını.
- Toksöz, G., Özkazanç A. & Poyraz B. (2001). Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.

- Toksöz, G. & Özşuca, Ş. (2002). Enformel Sektörde İstihdamın ve İşgücünün Özellikleri, İktisat Dergisi, Sayı: 430.
- Toksöz, G. (2004). Sayımız Çok Az, Savran, S. Ve Balkan N.(Der.), Neoliberalizmin Tahribatı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G. (2007). Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu, Uluslararası Çalışma Örgütü Yayınları, Ankara, s.6.
- Toksöz, G. (2009). Neoliberal Piyasa ve Aile Kısılacında Türkiye’de Kadın Emegi, Mütevellioğlu N. Ve Sönmez, S. (Der.), Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Topgül, S. (2011). Çalışma Yaşamında Cinsiyet Eşitsizlikleri ve Eşitsizlikleri Gidermeye Yönelik Ulusal ve Uluslararası Mevzuat. Anadolu Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Topoğlu, S. (2007). Kadın İstihdamında Fırsat Eşitsizliği Toplumsal Dışlanmışlık: Türkiye-AB Karşılaştırması. İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.54-96.
- Turgut, E. (2006). Enformelleşmiş İstihdam İçinde Kadın Emegi ve Ev Eksenli Çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tüsiad, (2004). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik. Tüsiad Yayınları, 11(381), İstanbul.
- Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 21.
- Yaman, M. Ö. & Akduran, Ö. (2010). Tütün Tarlalarında Kadın Emegi: Bafra’da Tütün Üreticisi Olmak, Dedeoğlu, S. Ve Öztürk, Y. (Der.) Kapitalizm, Ataerkil ve Kadın Emegi, Sav Yayınları, İstanbul.
- Yazgan, T. (1983). Türkiye’de İstihdam Politikaları, Uygulamalar, Hatalar ve Çıkış Yolları, İşçi İşveren İlişkileri ve Sosyal Güvenlik, Tebliğler ve Zabıtlar, Türkiye Kimya Sanayi İşverenleri Sendikası 20. Yıl Semineri, İstanbul, s.34.
- Yereli, A. B. & Karadeniz O. (2004). Kayıt Dışı İstihdam, Odak Yayınevi, Ankara.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B. & Diğerleri. (2003). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, Tarım- İş, Ankara.
- Yurdu, H. (2010). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri, Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 1-6(5).
- Zengin, G. Ç. (2008). Sosyal Güvenlik Sistemi Açısından Kayıt dışı İstihdam ile Mücadelede Sosyal Güvenlik Destek Primi Uygulamasının Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.